

راهنمای آکسفورد در تاریخ فلسفه سیاسی

ویراستار: جرج کلوسکو

مفاهیم

(۲۹)

دولت

ترجمه فر ویلیام موریس

ترجمه حسن آذینکی

نقد و سراسر

سرشناسه	: موريس، كريستوفر دبليو، ۱۹۴۹-م. Morris, Christopher W., 1949 -
عنوان و نا پدید آور	: دولت/ كريستوفر ويليام موريس؛ ترجمه حسن آبنيكی؛ ويراستار مهرانگيز اشراقي.
مشخصات نشر	: تهران: قصيده سرا، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهري	: ۷۵ ص، ۱۹×۹/۵ س.م.
فروست	: راهنمای آکسفورد در تاريخ فلسفه سياسي. بخش نخستين تاس فلسفه سياسي؛ ج. ۲۹.
شابک	: دوره: 20-7، 978-600-8054-23-8 + 978-600-8054-23-8
وضعيت فهرست‌نویسی: فیا	
یادداشت	: کتاب حاضر ترجمه مقاله‌ای از کتاب «The oxford handbook of the history of political philosophy» با ويراستاری جرج کلوסקو. با عنوان «The State» است.
موضوع	: دولت (State, The) دولت - فلسفه (State, The - Philosophy) علوم سياسي - فلسفه (Political science - Philosophy)
شناسه افزوده	: کلوסקو، جورج، ۱۹۵۰ - م.، ويرااستار (Klosko, George)
شناسه افزوده	: آبنيكی، حسن، ۱۳۵۳ -، مترجم
شناسه افزوده	: جودی، بهنام/ دبیر مجموعه
رده‌بندی کنگره	: JC۱۱
رده‌بندی دیویی	: ۳۲۰/۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۸۰۸۶۸۱

قصیده سرا

راهنمای کسفرود در تاریخ فلسفه سیاسی

(۳۹)

پیر سرعه: بهنام جودی

گریستوفر ویلیمز

ترجمه حسن آب بیک

ویراستار: مهرانگیز اشراقی

طرح جلد: محسن توحیدیان

آماده سازی قبل از چاپ: آرمیتا رفیع زاده

چاپ و صحافی: قشقایی

چاپ اول: ۱۴۰۳ تعداد: ۵۰۰ نسخه

شاپک دوره: ۷-۲۰-۸۰۵۴-۶۰۰-۹۷۸

شاپک: ۸-۲۳-۸۰۵۴-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۱۲۰۰۰۰ تومان

تلفن: ۶۶۹۷۲۸۷۰

پست الکترونیک: ghasidehsara@gmail.com

حق چاپ برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۷	یادداشت دبیر مشاور
۱۵	دولت
۱۵	مقدمه
۱۷	دولت‌ها
۲۵	دولت‌های مدرن و فلسفه سیاسی مدرن
۳۷	اروپای پیشامدرن
۴۳	نظام دولتی
۵۱	کارویژه‌های حکومت
۵۵	منابع
۵۹	معرفی نویسنده

یادداشت دبیر مجموعه

آثار و تألیفات حوزه فلسفه سیاسی اروپایی و تاریخ آن در ایران و به زبان فارسی، در قیاس با کتب موجود در این حوزه، محدود و اندک است. عمده این آثار هم کتاب‌هایی حجیم و چندجلدی هستند که مطالعه آن برای اغلب کتاب‌خوان‌ها، به‌ویژه دانشجویان، دشوار است. به همین دلیل، فقط تعداد معدودی از علاقه‌مندان، اساتید و پژوهشگران، از این آثار استنباط می‌کنند. این در صورتی است که در زبان‌های اروپایی، به‌ویژه انگلیسی، در حوزه اندیشه سیاسی، فلسفه سیاسی، نظریه سیاسی و تاریخ آن‌ها آثار متنوعی وجود دارند که از زوایای گوناگون مطالب، نظرات و ایده‌هایی مختلف را طرح و بررسی می‌کنند. از آنجایی که تفکر فلسفی عالی‌ترین نوع اندیشیدن است و سابقه‌ای بیش از دو هزار ساله در تاریخ اندیشه دارد، بر آن شدیم آثاری که ایده‌ها و مفاهیم بنیادین فلسفه سیاسی را به‌صورت «راهنما» در اختیار خوانندگان ایرانی، به‌ویژه دانشجویان، قرار می‌دهند، ترجمه کنیم و به چاپ برسانیم.

مجموعه *The Oxford Handbook of the History of*

Political Philosophy (Oxford Handbooks, 2011) (راهنمای آکسفورد در تاریخ فلسفه سیاسی)، به ویراستاری جرج کلوسکو، از آن دست آثار است که مباحث پایه‌ای و بنیادی تاریخ فلسفه سیاسی را از چند زاویه به بحث می‌گذارد. این مجموعه متشکل است از مجموعه‌مقالاتی که در یکی از معتبرترین دانشگاه‌ها و انتشارات در سطح جهان، یعنی آکسفورد، منتشر شده است. ویژگی‌های منحصر فرد هریک از این مقالات آن را از سایر آثار این حوزه متمایز می‌کند.

راهنمای آکسفورد در چهار بخش کلی تدوین شده است: بخش نخست، تحت عنوان «روش»، نظریه‌هایی درباره روش مطالعه و پژوهش در تاریخ فلسفه سیاسی را مطرح و در چند مقاله آن‌ها را بررسی می‌کند. بخش دوم به تاریخ فلسفه سیاسی، از یونان تا زمانه معاصر، می‌پردازد و عمدتاً به جای تمرکز صرف بر آرای فیلسوفان سیاسی، اندیشه آن‌ها را در مکاتب و برهه‌های تاریخی، به لحاظ اهمیت و تأثیرگذاری، ارائه می‌کند؛ بخش سوم به مفاهیم اساسی اندیشه سیاسی، از قدیم تا جدید مانند دولت، حاکمیت، قرارداد اجتماعی، فمینیسم و... اختصاص دارد؛ بخش چهارم نیز به‌طور محدود به تاریخ فلسفه سیاسی در شرق می‌پردازد. همان‌گونه که از بخش‌بندی این مجموعه پیداست، با نگاهی جامع و کامل روبه‌رو هستیم که هر مخاطب علاقه‌مند، دانشجو، پژوهشگر و استاد در حوزه علوم انسانی نیازمند دسترسی به آن است. یکی از اصلی‌ترین ویژگی‌های این راهنما این است که مجموعه مقالات آن به قلم متخصصان و پژوهشگران شناخته‌شده، با پراکندگی جغرافیایی، از آمریکا گرفته تا اروپا و استرالیا و از دانشگاه‌های گوناگون است که هریک آثار و تألیفاتی درباره مقاله ارائه‌شده برای این مجموعه، دارند که خود نکته حائز اهمیتی است برای افرادی

که بخواهند مطالب بیشتر و مفصل‌تری در این باره بخوانند. این ویژگی‌ها موجب شد برای ترجمه این مجموعه مصمم‌تر تلاش کنیم. تصمیم گرفتیم هر چهار بخش این مجموعه را منتشر کنیم و ترجمه آن‌ها را به اساتید و پژوهشگرانی ایرانی بسپاریم که در این حوزه مطالعاتی داشتند و آثاری نیز منتشر کرده یا سال‌ها در دانشگاه آن‌ها را تدریس کرده‌اند. از این‌رو، برای چاپ این مجموعه مقالات بهتر دیدیم که به جای گنجاندن آن‌ها در دو یا سه جلد حجم، هر مقاله را در یک جلد مجزا و کم‌حجم منتشر کنیم تا هر مخاطب حسب نیاز خود، اقدام به تهیه یک جلد یا کل مجموعه بنماید. در این راستا از همکاری انتشارات قصیده‌سرا و مدیر محترم آن، آقای لطیف رفیع‌زاده، بهره بردیم تا با چاپ و نشر این مجموعه ارزشمند تا حدی پاسخگوی نیاز علاقه‌مندان به مباحث فلسفه سیاسی باشیم. امید داریم حاصل این تلاش و همکاری، دایره تنگ مخاطبان این مقولات را گسترش دهد و افراد بیشتری را جذب مطالعه این مباحث کند.

در خصوص ترجمه نیز ذکر چند نکته ضروری است. ترجمه یک اثر از یک زبان بیگانه، محدودیت‌های خاصی خود را دارد و به‌ویژه مترجم متن‌های تخصصی با چالش‌ها و مخاطراتی روبه‌روست که دقت بیشتری را می‌طلبد. اما در برخی موارد با دقت صرف نیز نمی‌توان به ترجمه‌ای قابل قبول دست یافت؛ چراکه اگر ترجمه را صرفاً معادل‌یابی واژه‌ها و اصطلاحات از زبان مبدأ به زبان مقصد تلقی کنیم، ممکن است برای بعضی از مفاهیم در زبان مقصد معادلی وجود نداشته باشد؛ برای مثال ما با مفاهیمی در زبان‌های دیگر، مانند زبان انگلیسی، مواجه هستیم که در تجربه تاریخی ما یا زبان‌های دیگر سابقه‌ای نداشته و مفهوم‌سازی نشده است. این حتی گاهی موجب شده تا مفهومی خاص عیناً و بدون

ترجمه در زبانی دیگر، برای مثال فارسی، به کار رفته و جا افتاده است؛ مثل مفهوم «مدرنیته». همچنین پیش آمده است که برخی از اصطلاحات یا مفاهیم به درستی ترجمه نشده‌اند و طی استمرار استفاده غلط، معادل‌هایی دقیق نیز برای آن‌ها در زبان فارسی نداریم. برای مثال، مفاهیم «state» و «government» در زبان فارسی که به ترتیب باید «دولت» و «حکومت» ترجمه شوند، به فارسی برعکس و به جای یکدیگر استفاده شده‌اند و بین اهالی رشته علوم سیاسی به غلط جا افتاده‌اند. صرف‌نظر از معادل‌های آن‌ها در زبان‌ها دیگر، به لحاظ تاریخی نیز ما این دو را به جای یکدیگر و اشتباه استفاده کرده‌ایم. مثال دیگر، مفهوم اروپایی «nation» است که به اشتباه و بدون توجه به پیشینه تاریخی آن در ایران، از زمان قاجار به «ملت» ترجمه شده است. مفهوم ناسیون یا به انگلیسی نیشن، جهان اروپایی ابداعی جدید است که با فروپاشی امپراتوری عثمانی و از سده‌های ۱۵-۱۶م به این سو، به تدریج، در معنایی مدرن استفاده شد که مبنایی «نژادی-قومی» داشت و مردمان اروپایی در صورت دل خودشان، عمدتاً به دست دولت‌هایشان تبدیل به «ناسیون» شدند؛ یعنی یک قوم و نژاد با یک زبان مشخص در محدوده جغرافیایی مشخص. به این ترتیب، مفهوم «nation-state» نیز در این تحول تاریخی در اروپا پدیدار شد، به گونه‌ای که دولت‌های اروپایی با خروار هیومیت کلیسای کاتولیک رُم و پاپ، «ناسیون» خود را ایجاد کردند که در زبان فارسی به «ملت‌سازی» تعبیر و تبدیل به دولت‌های «ملی» شدند. اما تاریخ تحول مفهوم «ملت» در جهان ایرانی، تماماً تحولی متفاوت را نشان می‌دهد. برای مثال، مفهوم «ملت» در ایران که ریشه و سبقه‌ای «دینی» دارد، برخلاف اروپا، ابداع دولت‌ها نیست، بلکه به‌طور طبیعی و در درازای تاریخ چند هزاره‌ای ایران و از

«وحدت متکثر» مردمان و قوم‌های گوناگون پدیدار شد و با مفهوم «ایران» تجلی یافت و اکنون «ایران» تبدیل به مفهومی شده است که هم به معنای ملت است و هم دولت و به جای «nation» که بر قوم و نژاد مبتنی است، عمدتاً مفهومی تاریخی - فرهنگی دارد. از سوی دیگر، «ملت ایران» به لحاظ تاریخی نه ساخته دولت‌ها و سلسه‌های حاکم بر ایران، که البته دستی در تقویت و در مواقعی تضعیف ایرانیست داشته‌اند، بلکه درست برعکس تجربه اروپاست. لذا، با توجه به تاریخ تحول مفاهیم، نمی‌توان مفهوم «nation» را با مفهوم «ملت» در زبان فارسی دقیقاً هم‌معنی و معادل دانست. از این روی، ترجمه واژه به واژه مفاهیمی مانند «nation» و «ملت»، می‌تواند موجبات بدفهمی و سوءتفاهم‌هایی را فراهم کند که با ورود ایدئولوژی‌های چپ، فاشیستی و استعماری و پست‌مدرن به جامعه ما، با طرح مباحث «اقوام»، «الیس» «کثرت» و... توهماتی خطرناک مانند «ملت‌های ایران را ایجاد می‌کند» تضعیف «ایران» واقعی را فراهم کند. بر همین پایه، نگارنده این سطور تا جایی که در توان داشته، در مواردی از این دست - به بی‌نگاه‌های خطرناکی چون مثال «nation» و «ملت» - با مترجم‌های محترم این مجموعه وارد گفت‌وگو شده و پیشنهادهایی ارائه کرده است. هر چند هیچ اجبار یا تحمیلی در کار نبوده و در نهایت خود مترجم‌ها تصمیم گرفته‌اند که چه معادل‌هایی را انتخاب کنند.

مشکلات به مواردی که اشاره کردیم محدود نمی‌شود. برخی از مفاهیم و اصطلاحات تخصصی، تاریخ تحول معنایی گسترده‌ای دارند، به گونه‌ای که در جهان اروپایی نیز این دقت را دارند که وقتی از این مفاهیم استفاده می‌کنند به تاریخ و معانی گوناگون آن نظر داشته باشند. برای مثال، مفهوم «constitution» است که اغلب به «قانون اساسی» ترجمه می‌شود. درحالی‌که عمدتاً بعد از انقلاب

۱۷۸۹م فرانسه بود که چنین معنایی به آن اطلاق شد و پیش از آن دامنه معنایی گسترده‌تر «نظام»، «تشکیلات»، «اساس»، «نظام‌نامه»، «قانون اساسی» و... داشته است. مترجم و مخاطب محترم بایستی به هنگام ترجمه و مطالعه در نظر داشته باشد که کاربرد این مفهوم در یونان باستان، سده‌های پایانی قرون وسطی یا طی رنسانس، نمی‌تواند کاربردی «دقیقاً» به معنای «قانون اساسی» داشته باشد؛ چراکه تجربه فکری و مفهومی اروپایی طی این دوره‌ها هنوز نظریه‌های درباره تدوین «قانون اساسی»، «تأسیس دولت» به معنای مدرن، «حاکمیت مردم»، «اراده عمومی» و غیره که مفاهیم هم خانواده آن و دامنه معنایی مرتبط هستند، وجود نداشته است. در نتیجه، در دوره‌های پیش از مدرنیته، هرگاه این مفهوم در متون نویسندگان به کار رفته است به معنای امروزی «قانون اساسی» نیست. مثال دیگر، اطلاق مفاهیم مانند «دولت» یا «دولت - شهر» به شهرهای یونان باستان است. البته این اشتباه حتی نزد خود اروپایی‌ها نیز رایج است و پس از انتشار تحقیقات جدید در حوزه تاریخ مفاهیم و تاریخ ایده‌ها و مباحثی به متفکرانی مانند کارل اشمیت، راینهاردت کوزلک، لئو اشتراوس، کریستن اسکینر و بقیه درباره مفهوم دولت و تاریخ پیدایش آن و تمایز آن گذشته مطرح کردند، امثال لئو اشتراوس تصریح کردند که به «پولیس» یا «شهر»های یونان باستان نمی‌توان دقیقاً از معادل‌های «دولت» و «دولت - شهر» استفاده کرد؛ چون در شهرهای یونانی با «نظام» و تشکیلاتی که طی امپراتوری رُم، پادشاهی‌های قرون وسطایی و نظام‌های سیاسی مدرن تحت عنوان «دولت» می‌شناسیم، مواجه نیستیم.

مثال‌هایی از این دست بسیار است؛ اما هدف ما در این مجال فقط نشان دادن سختی‌ها و محدودیت‌های پژوهش، ترجمه و

مطالعه تاریخ اندیشه است و ذکر این نکته که در ترجمه این مقالات، تاریخ تحول این مفاهیم مد نظر بوده و تلاش شده است برگردان هر مفهوم تناسب لازم با هر برهه تاریخی یا نزد متفکر مربوطه را داشته باشد؛ در عین حال که آن مفاهیم به زبان اصلی در پانویس آورده شده است تا مخاطب با دقت بیشتری متن را مطالعه کند. از همین روی، نمی‌توان مفاهیم و ایده‌ها در هر زبان را با ریاضیت قیاس کرد و نتیجه گرفت که برای مثال، چون اعداد در همه زبان‌ها یک معنا دارند و فقط صورت نوشتاری آن‌ها متفاوت است، پس زبان و مفاهیم نیز از همین دسته‌اند. زبان‌ها هرکدام تاریخ، تحولات و مفاهیم خاص خود را دارند و هرکدام از مفاهیم در زبان‌ها می‌تواند معانی متفاوت داشته باشد؛ چراکه تجربه‌های متفاوت تاریخی را در خود ثبت کرده و در عین حال برخی تحولات و تجارب تاریخی را نیز شکل داده‌اند که هریک از آن‌ها می‌تواند منحصر به یک کانتکت یا زمینه مشخص باشد، حتی برخی واژه‌ها و اصطلاحات در زبان‌هایی مشخص ابداع و وارد زبان‌های دیگر شده‌اند و گاهی معانی مرض و متناقض یافته‌اند. درنهایت، امید است که تلاش و دقت مترجمان مجموعه رضایت خوانندگان را جلب کند. از همه ترجمه‌های این مجموعه، انتشارات قصیده‌سرا و همه آن‌هایی که در انتشار این مجموعه نقش داشته‌اند، سپاسگزاری می‌شود.

بهنام جودی^۱